

Nghệ thuật đương đại không thể vắng mặt

LTS: Cùng với sự mở cửa kinh tế, cánh cửa thông tin cũng đồng thời được mở rộng hơn đối với giới nghệ sĩ Việt Nam, trong đó, một lĩnh vực tiên phong là mỹ thuật. Nhiều nghệ sĩ mỹ thuật đã tự chuyển hóa sự sáng tạo của mình theo những hướng đi mới, đáp ứng nhu cầu tự thân và tìm kiếm sự tương đồng với tiếng nói nghệ thuật bên ngoài. Thực tiễn luôn đi trước chính sách, nhất là trong lĩnh vực văn hóa nghệ thuật. Sự nhạy cảm thời cuộc và nghề nghiệp của giới nghệ sĩ đôi khi khiến các nhà hoạch định chính sách lúng túng trong việc tìm giải pháp giải quyết thấu đáo sự không song hành nói trên. Trong nỗ lực chung từng bước xây dựng hành lang pháp lý rộng rãi, quy chuẩn cho các hoạt động văn hóa nghệ thuật, kể từ số 296 này,

VHNT sẽ đều đặn gửi đến bạn đọc mỗi kỳ một chân dung nghệ sĩ mỹ thuật đương đại của Việt Nam đã từng ghi dấu ấn đặc biệt trong vòng gần 20 năm qua, kể từ khi mỹ thuật đương đại Việt Nam bắt đầu ghi dấu trong lòng công chúng và dư luận xã hội.

Mười năm trở lại đây, họa sĩ Đào Anh Khánh được công chúng cả nước và quốc tế biết đến như một nghệ sĩ “ngoại hạng” của performance art (nghệ thuật trình diễn) của Việt Nam. Bắt đầu từ tháng 10-1999, khi thực hiện chương trình đầu tiên mang tên *Du hành vào vũ trụ*, tại khu nhà sàn của gia đình bên bờ đê sông Đống, anh đã khiến công chúng hết sức ngỡ ngàng trước một không gian của ánh sáng cùng những màn trình diễn được chuẩn bị công phu song không biết nên hiểu như thế nào... Bên cạnh các chương trình theo kế hoạch tại khu nhà sàn, điển hình là serie 5 cuộc Đáo Xuân (2002-2007), anh còn không ít màn trình diễn ngẫu hứng tại bãi biển Nha Trang, Mũi Né, Bờ Hồ, triển lãm tranh của một vài người bạn chí cốt. Anh cũng là một đại diện hiếm hoi của Việt Nam tại các festival Nghệ thuật trình diễn uy tín trên thế giới, như Liverpool Biennial Festival of Contemporary Art (Liên hoan nghệ thuật đương đại thường kỳ 2 năm của thành phố Liverpool, Anh, năm 2002), chương trình của Dance Theater Workshop (New York, Mỹ, năm 2003 và 2006)... Sau gần 10 năm gắn bó và nổi danh với nghệ thuật đương đại, gần đây nhất, anh được mời làm thành viên Hội đồng nghệ thuật của Giải thưởng Tài năng nghệ thuật trình diễn 2008, do Quỹ trao đổi văn hóa Đan Mạch - CDEF, ĐSQ Đan Mạch tại Việt Nam, tổ chức.

Vì sao anh lại quyết định chia tay với công việc an ninh văn hóa để làm họa sĩ tự do?

Tôi vốn có ham thích mỹ thuật từ nhỏ, đi học vẽ từ năm 9 tuổi ở nhà văn hóa TP.Hà Nội. Cho đến khi vào học trường Đại học An ninh, tôi vẫn

Trình diễn Cuối năm, tháng 12-2008

tranh thủ nặn tượng bằng đất sét trong những phút nghỉ giải lao giữa các giờ học, có lúc chạy lên giảng đường mà tay chân còn dính nguyên đất đấy. Ra nghề, tôi được phân công theo dõi chuyên ngành sân khấu - điện ảnh và mỹ thuật. Tôi nghĩ rằng theo dõi ngành nào thì phải học về ngành đó để am hiểu và phục vụ công việc tốt hơn. Tôi thi đỗ vào trường Đại học Mỹ thuật Công nghiệp, khoa Đồ họa (khóa 1986-1991). Sau khi ra trường, tôi vẫn theo ngành cũ nhưng nhân lí do tôi bị thương vào đầu trong khi làm nhiệm vụ, tôi làm đơn xin chuyển ngành luôn. Đó là năm 1993. Khi đó, tôi cũng đã phần nào nhận thấy rõ hơn con đường đi trong đời của mình rồi; tôi cảm thấy vẽ thật dễ dàng, như là có duyên với nó chứ không khó khăn như làm công việc trong ngành an ninh. Tôi nghĩ rằng để có thể theo được nghệ thuật, tốt nhất là làm người tự do. Và lại, khi đó, kinh tế gia đình tuy còn yếu nhưng tôi cũng đã bán được tranh.

Xin lỗi nếu như câu hỏi chen ngang này có làm anh phiền lòng. Có không ít lời xâm xào rằng anh làm nghệ thuật trình diễn để tụ tập bạn bè, nhất là khách nước ngoài để làm "tiếp thị" tranh vì, không bán được tranh như ý. Anh thấy sao?

Tôi biết có tờ báo đã nói chuyện đó, tất nhiên là có dụng ý chê đấy. Nhưng tôi lại nhìn nó từ phía tích cực. Nếu mọi người coi đó công việc tiếp thị cho tranh của tôi thì cũng tốt. Thử hỏi, có bất kì một ngôi sao danh tiếng nào trên thế giới mà không có một tập đoàn tiếp thị khổng lồ cho họ ở phía sau không? Tôi chỉ sợ có người muốn làm tiếp thị mà không làm được, không nghĩ ra được cái gì để mà làm thôi. Cũng đã có họa sĩ muốn làm cái việc tiếp thị đó mà không biết bắt đầu ra sao đấy.

Nhưng chính anh có bao giờ coi đó là một cách tiếp thị tranh hoặc cho danh tiếng của anh?

Tôi làm nghệ thuật một cách nghiêm túc.

Vậy quan niệm cơ bản của anh về nghệ thuật trình diễn là gì?

Tôi không phải là một nhà lý luận nên không biết đưa ra một hệ thống có tính chất lý thuyết về loại hình nghệ thuật này nhưng tôi chỉ muốn nói rằng, tôi muốn đưa tất cả các ngôn ngữ nghệ thuật mà mình có khả năng thể hiện vào trong một sự kết hợp hài hòa có tính tổng thể, đó là vũ đạo, là khả năng tạo hình, là cảm nhận về ánh sáng, là thiên nhiên quanh tôi. Qua đó tôi có thể thể hiện một tư tưởng, ý đồ mà tôi định diễn đạt nhưng trên hết là người nghệ sĩ phải biết kết hợp tất cả những ngôn ngữ nghệ thuật cùng thiên nhiên một cách hài hòa để tạo nên một giá trị thẩm mỹ cho người xem; thẩm mỹ ở đây không chỉ bằng mắt mà bằng tai, bằng cảm giác, linh cảm nữa.

Anh thực sự quan tâm đến performance art từ bao giờ?

Năm 1994, tôi bắt đầu được đi ra nước ngoài, đầu tiên ở Pháp cùng với triển lãm tranh của tôi. Khi đó, tôi bắt đầu được tiếp xúc với một số loại hình nghệ thuật mới như nghệ thuật sắp đặt (installation) và video art. Tôi thú thật là chẳng biết chúng là cái gì cả, ngó loáng thoáng rồi đi. Sang đến năm 1997, 1998, đi Mỹ, tôi cũng chỉ xem loáng thoáng tất cả những loại hình nghệ thuật mới ấy, kể cả với performance art. Chủ yếu là tôi xem tranh trong bảo tàng thôi. Nhưng tại làm sao mà ngay trong năm 1999, tôi lại làm một cuộc trình diễn ở khu nhà sàn này. Thú thực là khi đó, tôi cũng không biết nên gọi đó là cái trò gì, có phải là performance hay không. Vì tôi chỉ muốn kết hợp cái này cái kia với nhau để đem lại một

không khí mà tôi thích, thế thôi. Tôi muốn chia tay TK XX với không khí ấy. Sau đó, bạn bè và người xem bực bực là họ bị ấn tượng, họ nhắc nhiều đến từ performance và thế là tôi nghĩ: "OK! Có nghĩa là mình đang làm performance" (cười). Từ năm 2000, tôi mới thực sự quan tâm đến cái từ này.

Anh hồn nhiên thế?

(Cười) Cũng có người bảo nó chẳng phải là performance. Tôi trả lời, chả làm sao cả. Mọi người vui với nó là được rồi. Còn nó là cái gì, có tên gọi như thế nào thì thực ra cũng không quan trọng lắm. Tôi nghĩ rằng, để cho một ngôn ngữ nghệ thuật có sức nặng thì cái tên không có sức nặng, không có ý nghĩa gì hết. Có thể performance đã có từ hàng nghìn năm về trước nhưng khi đó, người ta làm nó chỉ vì cái đẹp thôi, vì người ta thích như thế. Chứ họ không đặt nó như là một trào lưu hay khuynh hướng nghệ thuật gì cả, chị có hiểu không? Chỉ có điều bây giờ, tư duy của con người phát triển, người ta muốn đặt nó ra thành một vấn đề lý thuyết, lý luận, muốn đào sâu và phát triển nó hơn mà thôi. Sức hấp dẫn của nghệ thuật không phải là ở cái tên mà là ở tính sáng tạo, sự tìm tòi của nghệ sĩ cũng như giá trị thẩm mỹ mà tôi đã nói ở trên ấy.

Nếu mà nói về sức hấp dẫn thì nhìn bề ngoài, các chương trình của anh đều có rất đông người xem, tức là cũng hấp dẫn theo cách nào đó. Nhưng nếu như phân đông họ đến vì sự tò mò về anh, chứ không phải vì nghệ thuật của anh?

(Im lặng) Họ đến vì lẽ gì, đối với tôi không quan trọng. Điều quan trọng hơn là họ đã đến, đã chứng kiến những gì mà tôi làm. Tôi hoàn toàn làm nghệ thuật này với cái tâm của mình. Tôi tư duy, tôi bỏ tiền ra làm một cách quy mô. Dù muốn hay không, tôi tin công chúng cũng sẽ phải công nhận rằng tôi đã làm việc nghiêm túc, khi họ nhìn thấy tất cả những gì đã diễn ra trong performance art của tôi. Niềm tin ấy khiến cho tôi tự tin hơn và tiếp tục đầu tư cho một số dự án lớn khác của performance art của mình.

Anh có thể nói thực là anh lấy tiền ở đâu cho những trình diễn không thu vốn được này không?

Tôi sống bằng tranh của mình. Hoàn toàn nói thực đấy. Bên cạnh dòng tranh khổ lớn, mang phong cách siêu thực mà tôi vẫn làm với tất cả đam mê của mình nhưng khó bán lắm, tôi còn phải vẽ thêm một dòng tranh hợp thời nữa để sống và làm performance art. Đó là tranh phố Hà Nội. Tôi vẽ phố cũng có duyên lắm, đấy là bạn bè và nhiều người khác nhận xét thế. Tôi thấy mình bán tranh cũng vào loại khá ở Hà Nội này. Nhưng không phải performance art của tôi không kiếm được ra tiền đâu. Đã có hai lần, tôi "bán" được nó rồi đấy và với giá không phải là xoàng.

Người ta mua performance art của anh?

Họ đặt tôi làm với tên gọi khác là Múa lửa.

Và anh cũng sẽ nói rằng cái tên là không quan trọng? Nhưng người ta vẫn nói "chính danh ngôn thuận" mà?

Đúng là như thế nhưng trong tình hình hiện nay, tôi không thể làm khác được. Vả lại, người ta không thể cứ đến với tôi chỉ vì tò mò mãi, chắc chắn họ phải thu lượm được một điều gì đó chứ. Người ta cũng không thể bỏ ra số tiền hàng trăm, hàng ngàn đô la Mỹ chỉ để tò mò vì tôi, đúng không nào?

Liên quan đến sự chính danh ngôn thuận này, có thông tin là Bộ VH-TT-DL giao cho Cục nghệ thuật biểu diễn phối kết hợp với Cục Mỹ thuật - Nhiếp ảnh và Triển lãm cùng

quản lý các chương trình được coi là performance art trong toàn quốc. Xét từ góc độ của một nghệ sĩ, anh nhìn nhận cách quản lý này như thế nào?

Tôi cho rằng đây là một thông tin không vui cho giới nghệ sĩ chúng tôi. Performance art thuộc vào nghệ thuật đương đại - nghệ thuật của thời cuộc mới có đặc điểm cốt lõi là luôn mang xu hướng phá vỡ những rào cản, những định vị, định kiến về nghệ thuật. Nó không phải là nghệ thuật biểu diễn, cho dù nó có yếu tố biểu diễn, nó cũng không thuộc mỹ thuật với những sự phân cách cố hữu giữa hội họa, điêu khắc,... Khi nhà quản lý còn chưa xác định được nó là thể loại gì thì không thể nào đưa ra một phương thức quản lý hợp thời được.

Vậy anh có thể đưa ra một đề xuất cho các nhà quản lý được chứ?

Chuyện quản lý hay kiểm duyệt tác phẩm nghệ thuật đương đại nói chung và nghệ thuật trình diễn nói riêng trong bối cảnh Việt Nam hiện nay là việc làm chắc chắn vẫn diễn ra, vì thế, tôi cho rằng, để làm được việc đó một cách tốt nhất, nhà nước nên lập ra một Hội đồng nghệ thuật đương đại quốc gia. Hội đồng này không chỉ có trách nhiệm kiểm duyệt mà đồng thời hỗ trợ cho nghệ sĩ trong việc tìm kiếm tài trợ, và hỗ trợ tinh thần sáng tạo cho nghệ sĩ. Như vậy, chúng tôi sẽ có một điểm tựa đủ mạnh để chúng tôi sáng tạo.

Thằng thẩn mà nói, có khi nào anh cảm thấy thể loại nghệ thuật mà anh đang theo đuổi phải tồn tại trong một tình trạng nửa công khai nửa bí mật? Nó chưa được thừa nhận một cách rõ ràng nên nhiều khi vấp phải những rào cản không cần thiết?

Cảm giác như chị nói thì chưa, song cái cách mà mình phải lo lắng, chạy vạy giấy phép cho tác phẩm của mình thì nhiều khi đúng là phải làm theo kiểu du kích, nửa công khai, nửa bí mật, và điều này rất không tốt cho cả hai phía: nghệ sĩ và quản lý văn hóa. Riêng với tôi, đôi khi, tình trạng đó đẩy tôi vào một tâm trạng day dứt. Tôi nhớ mãi hình ảnh dáng đi lụi cụi của bố tôi trên quãng đường đê sông Đuống giữa cảnh dân quân dân phòng và công an đang đi thu hồi những vật liệu trong chương trình sắp đặt và trình diễn năm 2000 của tôi với lý do không có giấy phép triển lãm. Bố tôi không nói ra lời song tâm trạng của ông là xót xa cho tôi vô cùng, bố hiểu tôi là tôi không bao giờ cố tình làm gì đó vượt qua luật pháp chỉ để kiếm danh tiếng...

Tốt nhất, như tôi vừa nói đấy, sự ra đời của một Hội đồng nghệ thuật đương đại Quốc gia là cách tốt nhất để quản lý và thúc đẩy nghệ thuật đương đại phát triển. Nghệ thuật đương đại ở đất nước mình đã tồn tại và tiến triển qua gần 20 năm rồi, lẽ nào nó cứ bị rơi vào tình trạng không được thừa nhận vậy? Nghệ thuật nói chung nếu mà phải ngụy trang thì không còn là nghệ thuật đúng nghĩa nữa. Có lẽ việc ngụy trang chỉ có thể được viện đến trong chiến tranh, trong những ganh đua có tính chất thắng - bại; nghệ thuật nói chung không có tính chất đó, phải không chị?

Trình diễn lại triển lãm Máy, Hà Nội, tháng 11-2008

Cũng tùy vào các quan niệm... Gần đây nhất, cuộc tổng công bố các tiết mục performance art vào vòng chung khảo Giải thưởng Tài năng nghệ thuật trình diễn chính thức được diễn ra tại Hà Nội, với sự hỗ trợ không nhỏ từ phía Bộ VH-TT-DL. Xét từ góc độ thực tiễn quản lý văn hóa nghệ thuật đương đại hiện nay ở Việt Nam, đây là một biểu hiện hết sức lạc quan. Anh nghĩ sao về đánh giá này?

Tôi đồng ý. Nhưng rõ ràng là phải có yếu tố "nước ngoài, người ngoài" tác động mạnh mẽ vào thì mới có sự kiện này. Tại sao lại không phải là chính chúng ta làm, làm một cách đến nơi đến chốn?

Gần đây, trong cuộc đấu giá các tác phẩm nghệ thuật lọt vòng vòng chung khảo Giải thưởng mỹ thuật châu Á của Quỹ nghệ thuật Sovereign (Hong Kong), các nhà tài trợ và sưu tập mỹ thuật đương đại Trung Quốc không chỉ mua tác phẩm của nghệ sĩ của họ mà còn đẩy giá tác phẩm của người Trung Quốc trong cuộc đấu giá lên cao gấp 10 lần so với giá nghệ sĩ đề nghị ban đầu. Chính tinh thần "người mình dùng hàng mình" trong đời sống mỹ thuật đương đại Trung Quốc đã là nền tảng để nền mỹ thuật đất nước này có một tiếng nói mạnh mẽ trên diễn đàn quốc tế, thậm chí còn đang được coi như một "định chế" mới của nghệ thuật đương đại thế giới. Cái thông tin này buộc tôi tiếp tục đòi chiếu lại với cơ chế vận hành quản lý và đầu tư cho mỹ thuật đương đại nước mình. Rõ ràng là có những sự lúng túng, e ngại và đôi khi là lờ đi từ phía giới chức quản lý khiến cho mỹ thuật đương đại nhiều khi như một đứa trẻ bơ vơ...

Nó không còn là một đứa trẻ nữa đâu mà đã là một thanh niên rồi đấy (cười, im lặng...). Để có một nền tảng cho nghệ thuật đương đại nói chung như chị vừa đề cập, tôi nghĩ không khó gì. Việt Nam mình, trông vậy thôi, có rất nhiều người giàu, giàu lắm lắm, và trong đó, tôi đã thấy có một vài người đầu tư cho mỹ thuật đương đại, như mua tranh của họa sĩ Lê Quảng Hà chẳng hạn... Họ khiến tôi có thêm phần lạc quan về tiền đồ của mỹ thuật đương đại của chúng ta. Nói cho cùng, nghệ thuật thì tự nhiên như hơi thở con người vậy; muốn nó mất đi cũng không được, muốn nó "tự rụng" mạnh hơn cũng không được. Nó tự nhiên như nhiên và chỉ mất đi khi con người không còn nữa...

Cảm ơn anh -

THỦY VÂN thực hiện

Thông tin thêm về nghệ sĩ Đào Anh Khánh:

Năm sinh: 1959

Năm 1975: theo học Đại học An Ninh, rồi công tác tại PA25 - công an Hà Nội.

Năm 1990: Triển lãm tranh cá nhân đầu tiên và liên tục bày triển lãm trong ba năm tiếp theo.

Năm 1991: Tốt nghiệp Đại học Mỹ thuật Công nghiệp Hà Nội, khoa Đồ họa.

Năm 1993: chuyển ngành công an, làm họa sĩ tự do.

Năm 1999: tổ chức performance art đầu tiên với tên gọi "Du hành vào vũ trụ" và liên tục thực hiện performance art trong các năm tiếp theo.

Năm 2002: trình diễn tự nhiên trong đêm nhạc của nhóm nhạc techno Laurent Garnier, Festival Huế 2002

2002-2007: thực hiện chương trình Đáo Xuân 1 đến Đáo Xuân 5 tại Nhà sàn thuộc địa phận xã Phú Thụy, Gia Lâm, Hà Nội.

Dự định:

Năm 2010: thực hiện performance art trên đoạn sông Hồng chảy qua Hà Nội nhân dịp 1000 năm Thăng Long - Hà Nội.